

Nádor Ildikó: Az olvasás védelmében. Gondolatok egy sikeres pályázat kapcsán

A jó közkönyvtár - sok egyéb jellemzője mellett - egyszerre állandó és változó: befogad mindent, ami új és hasznos a szélesen értelmezett kultúra és kommunikáció szempontjából, őrzi akár több száz éven át a fontosat, az értékeset, és kérlelhetetlenül szabadul attól, ami talmi és haszontalan... És kezdődik minden előlről. De milyen a közkönyvtárban dolgozó könyvtáros - ha jó?

Fantasztikus, mert képes megvalósítani a fentieket, szinte mindent tud az olvasásról, és mindent megtesz az olvasás védelmében, többek között olvasásfejlesztő és egyéb könyvtári programokat talál ki, majd állandóan pályázik, és megvalósítja saját vagy mások ötleteit - ha nyert a könyvtár a pályázaton.

Kis túlzással mondhatjuk, így tettek az ország szinte valamennyi könyvtárában 2009-ben is a könyvtárosok, így tettünk mi is a Pest Megyei Könyvtárban. Jött a TÁMOP, expressz-szerű gyorsasággal beviharzott az életünkbe, és mi hamarosan csak a tudásdepó, az informális és a nem formális képzés, az élethosszig tartó tanulás és hasonló hívószavak bővületében éltünk. Elképzeléseink legbiztosabb megvalósíthatóságát konzorciumban láttuk, meg is alapítottuk "Pest megyei tudásexpressz" néven. Társaink lettek az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár, a gödöllői Damjanich János Általános Iskola, a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ és a Katona Lajos Városi Könyvtár Vácról; együttműködő partnereként felkértünk a pályázaton való részvételre még néhány iskolát a konzorciumi helyszínekről, közgyűjteményeket és egy könyvkiadót. A következő lépcsőben nyilatkoztunk, monitoring- és tervszámokat határoztunk meg, közvetlen és közvetett, valamint alapvető és részcélokat fogalmaztunk meg, fenntarthatósági elképzeléseinket ismertettük a szakmai, a műszaki, a szervezeti, a pénzügyi és a humán erőforrás területén. Tízeseivel kértük ismert és ismeretlen cégektől az árajánlatokat, és ha maradt egy kis hely a táblázatokban, akkor igyekeztünk beszorítani szakmai elképzeléseinket, álmainkat, megfogalmaztuk a "fejlesztés részletes szakmai tartalmát". Igaz, addigra már fáradtak, kissé unottak és bizonytalanok lettünk (kell ez nekünk?), de megírtuk, és kiderült, hogy jól, mert 2009. július 18-án megkaptuk az értesítést, hogy "kedvezményezettek" lettünk, azaz nyertünk a TÁMOP-3.2.4/08/01/KMR-2009-0020 számú pályázatán. (Milyen egyszerű ma már leírni ezt a korábban ijesztő betű-szám kombinációt, ismerős és megszokott lett, a miénk lett, hiszen a projekt tervezése során, megrendelések, szerződések írásakor nem tudni, hányszor szerepelt.)

Ettől kezdve vált igazán komollyá számunkra a projekt, éreztük a felelősséget, a gyakorlati megvalósítás közelsége kissé nyomasztó volt, és kaotikusnak tűnt az egész, a sokféleség és az elvégzendő feladatok nagy mennyisége miatt. Ugyanakkor biztosan tudtuk, hogy a teljes szakmai program rendkívül jó; komplex és teljesíthető.

Jelen dolgozatban a projekt kiemelt szegmentumának, a 6-14 éves korú gyermekek olvasási kultúrája, problémamegoldó képessége és szövegértése fejlesztési lehetőségeire kidolgozott sokszínű programunkat ismertetjük meg a könyvtáros szakma érdeklődőivel, és szélesen értelmezve a feladatot, az informális tanulás és a hátrányos helyzetűek segítése számára kidolgozott programokat is ide értjük.

Kiindulási pontunk volt a tervezéskor a sokszor idézett PISA-vizsgálat (2000, 2003, 2006).

A vizsgálat célja, mint tudjuk, a 15-16 éves diákok azon képességeinek felmérése, hogy mennyire képesek a tanulók tudásukat aktivizálni, újakat befogadni és alkalmazni, problémamegoldó képességük alkalmassá teszi-e őket az élet mindennapi feladatainak megoldására. Annak ellenére, hogy nem az iskolai tananyag számonkérése a cél, a vizsgálat

három tudásterületen méri a képességeket (matematika, természettudományok és szövegértés). Az eredmények azt mutatják, hogy Magyarország, így a magyar diákok, egyre hátrább kerülnek az országok rangsorában; az is kiderült, hogy oktatási rendszerünk továbbra is a lexikális ismeretekre helyezi a hangsúlyt a tudás alkalmazásának essenciája helyett.

A Pest Megyei Könyvtár programjának célja: hozzájárulni az idézett vizsgálat eredményeinek javításához a konzorcium helyszínein, továbbá a közoktatási intézményekkel újszerű, az eddigieknél szorosabb együttműködés kialakítása, a kidolgozott programok, feladatok szélesebb körű alkalmazási lehetőségeinek megteremtése, megismertetése megyei vagy akár országos szinten is.

A pályázatban az olvasási kultúra fejlesztésére kidolgozott feladatokat három nagy részterületre osztottuk az alábbiak szerint, természetesen az átfedést nem zártuk ki teljes mértékben a feladatok között.

- Az olvasóvá nevelést segítő programok
- Az informális tanulást támogató feladatok
- A hátrányos helyzetűek kedvezőbb szituációba kerülésének előmozdítását megvalósító teendők.

Valamennyi kidolgozott programunkra mint lehetőségre, egyedi elképzelésre tekintünk, semmit nem formuláztunk, de ennek ellenére bízunk a továbbadhatóság lehetőségében. A diákok számára készült valamennyi projektpontra megismertettük az iskolákkal, szaktanárokkal, kértük a részvételre való felhívást és a feladatok megoldásához való segítségnyújtást.

A következőkben ismertetett programok, "játékok" közül néhány már megvalósult, többségük folyamatosan zajlik, ezért néhol múlt időben szólunk.

Az olvasóvá nevelést segítő programsorozat hat alrendszerre rejt, ezek között van csak egyszeri alkalommal megvalósuló és van 12 hónapon át tartó.

Az olvasás védelmében címet adtuk annak a tanulmánykötetnek, amelyet ötletünk alapján, megbízásunkból a Pont Kiadó jelentetett meg a pályázati pénzből. A kötetben a hazai olvasáskutatás kiváló tudósainak, szakembereinek írásait szerkesztette egységes egésszé a kiadó úgy, hogy a munkájukban látszólag egymástól távol álló olyan szakemberek, mint az agykutató-pszichológus, az irodalomtörténész, a szociológus, a könyvtáros valamilyen formában mind-mind az olvasás védelmében, azaz az olvasásért emelik fel szavukat, adják közre kutatási eredményeiket. (A kötet ismertetését lásd e számunkban. - A szerk.)

Pályázatunk alapvető célját szolgálva a kötetet Pest megye valamennyi köz- és általános iskolai könyvtárának ajándékként megküldjük. Hiszünk abban, hogy a kötetben megjelenő tanulmányokat olvasva, a társadalom különböző rétegeit is bevonhatjuk az olvasóvá nevelés folyamatába. A kötet iránti komoly érdeklődés jelzi, hogy szükség volt egy ilyen eredményközlő, tájékoztató segítő munkára.

A tanulmánykötet címével jeleztük - Az olvasás védelmében - azt a konferenciasorozatot is, amelyet a könyvtáros szakma, a pedagógusok, a szociális munkások és a téma iránt érdeklődő civilek számára rendeztünk a Pont Kiadóval közösen mind a négy konzorciumi helyszínen, egy-egy alkalommal. A meghívott előadók - akik valamennyien a kötet egy-egy tanulmányát is jegyzik - saját kutatási eredményeik ismertetése mellett az előadásukban is többnyire rámutattak más tudományokkal, kutatásokkal való összefüggésekre is, így a konferenciák eredményességét az interdiszciplináris szemlélet elfogadása és továbbadása is jelentősen növelte. Jóízű záróakkordja volt a konferenciáknak, hogy valamennyi hallgató, vendég megkapta ajándékba a kötetet.

A pályázat lehetőséget adott akkreditált 60 órás biblioterápiás tanfolyamunk ingyenes meghirdetésére. Célcsoportként gyermekkönyvtárosokat, iskolai könyvtárosokat, pedagógusokat, civil könyvtársegítőket és szülőket jelöltünk meg, célként pedig a "preventív terápia" módszereinek terjesztését. A képzés egyértelművé tette (a nem könyvtárosok számára is) a biblioterápiának az olvasásfejlesztésben és a személyiségfejlesztésben megnyilvánuló kiváló lehetőségeit.

A résztvevők úgy nyilatkoztak, hogy munkájukat, szülői nevelőtevékenységüket változatosabbá, differenciáltabbá, színvonalasabbá és célirányosabbá tudják majd tenni az új ismeretek birtokában. Két tanfolyamot szerveztünk a négy település számára, a nagy érdeklődés azt bizonyította, hogy sajnos, kissé "aláterveztünk".

A könyvtári partnerkapcsolatok - szintén akkreditált 60 órás - tanfolyamunkat is beillesztettük az olvasóvá nevelés körébe. A rendezvény az együttműködés, a kommunikáció, a problémamegoldás, a kapcsolatteremtés és a konfliktuskezelés témaköreinek feldolgozásával segíti a könyvtárosok munkáját a gyermek- és iskolai könyvtárakban, így az olvasóvá nevelést is. A tanfolyamot 2010 őszén hirdetjük meg.

A projekt eddig legsikeresebb, legnagyobb részvétellel megvalósuló programja, az "Élmény- és matricagyűjtő olvasási program". A gyermekek olvasási kedvét, az olvasási kultúra fejlesztését célzó program a gondolkodó olvasást, az esztétikai nevelést és a versengésen alapuló gyűjtést kombinálja. Célja minél több könyv elolvasatása a résztvevő gyermekekkel, célcsoport a 8-11 és 12-14 éves diákok, időtartama pedig 12 hónap, ezt valamennyi konzorciumi helyszínen megvalósítjuk.

A HUNRA című adatbázisból és az azóta megjelent friss irodalomból a programgazdánk a gyermekkönyvtárosok segítségével korosztályonként 25-25 könyvet válogatott ki, ezekből 10-10 elolvasása kötelező. Az interneten és szórólapokon meghirdetett programra jelentkezőket a gyermekkönyvtárosok regisztrálják. Minden jelentkező kap egy színes és rendkívül esztétikus olvasóalbumot, amelyet a konzorcium bocsát ki, a borító tervezője ismert és tehetséges grafikusművész. Az album személyes adatokat és a versennyel kapcsolatos tudnivalókat, valamint a könyvekhez kapcsolódó kérdéseket tartalmaz. A gyerekek minden könyv elolvasása után beszélgetnek a könyvtárossal az adott műről, és válaszolnak a cselekményhez, íróhoz kapcsolódó kérdésekre, "igazolásként" pedig kapnak egy, az albumba ragasztandó matricát.

A program végén az öt legtöbbet olvasó gyermek könyvutalványt kap, a legtöbb matricát összegyűjtő iskola számára a konzorcium "címet" és kötelező irodalmat adományoz. A jól összeállított és az életkori sajátosságokhoz igazodó program igazolta számunkra, hogy az érintett korosztály könnyen "táncba", azaz olvasásba vihető. Annál is inkább örülünk a sikernek, mert a program összeállítója kollégánk.

A tájékozottság előnyt ad címmel szerveződött a váci Katona Lajos Városi Könyvtár érdekes programja, ennek lényege, hogy a könyvtár a városi rendezvényekhez csatlakozva megjelenik a Fő téren. A rendezvények tartalmával kapcsolatos előadásokat tartanak, majd helyi írók, költők műveit olvassák fel. Minden "megjelenés" a könyvtár szolgáltatásainak megismertetése mellett alkalom a gyerekekkel való kötetlen beszélgetésre az olvasásról, a művekről. A rendezvény célja a könyvtár és a diákok kapcsolatrendszerének javítása és kialakítása, célcsoportja a város általános és középiskolás tanulóinak közössége. A projekt során három alkalommal kerül sor a "nagy találkozásra".

Az informális tanulás támogatását célzó, többnyire egyéves, konkrét tudományterületeket érintő, négy programunk közül három nagyon nagy vállalkozás, mert bármennyire is próbáltuk rejtegetni, "kilóg a lóláb", köze van az iskolai tantárgyakhoz, igaz, másként, mint az oktatási intézményekben. A Természet kalendárium (elsősorban földrajz, biológia), a Rejtvények és

rejtélyek a matematikában (matematika, kombinatorika) és a Diótörő-fejtörő (ének-zene) - mindhárom projekt kidolgozására a szakterület ismerőjét, kiváló képességű tanárát bíztuk meg, így biztosítottuk egyszerre a szakszerűséget és az iskolai kapcsolatrendszert. A tervezéskor feltettük önmagunknak a kérdést, találunk-e ezekhez a feladatokhoz résztvevőket az agyonterhelt, iskolai feladatok alatt is roskadozó gyermekek között. Kissé szorongva, mégis belevágtunk... Szerencsére mindhárom programra jelentős az érdeklődés.

A Természet kalendáriuma az évszakos változásokhoz kötött természetismereti, néprajzi, kultúrtörténeti és irodalmi barangolás a természetben és a könyvtárban. Célja a természet és a társadalom komplexitásának láttatása, valamint a könyvtári tájékoztató eszközök használatának gyakorlása. Célcsoport: 10-14 éves tanulók, időtartama 12 hónap. A könyvtári tag gyerekek személyesen regisztrálnak a konzorciumi könyvtárakban. A havonta megjelenő füzetek az évszakok arculatváltozásának tükrében az élő és élettelen természet változásainak kutatását tekintik fő céljának. Helyet kap benne a növény- és állatvilág, valamint az emberek (szokásaik, néprajzi vonatkozások), képzőművészet és irodalom, mindez játékos feladatok formájában. A megoldáshoz az esetek jelentős részében könyvtári dokumentumokra is szükség van (pl. Gyűjts minél több olyan verset és idézetet, amiben a hóvirág szerepel! vagy Mint te is tudod, a hóvirág védett növény, ezért arra kérünk, ne szedd le, inkább rajzolj egyet ide!). A nyomdai úton előállított érdekes füzeteket havonta kapják meg a feladatban résztvevő diákok, negyedévenként a kitöltött feladatlapokat értékeli a programgazda, és az elért pontszámokat megküldi a tanulóknak. A tizenkét hónap elteltével a tíz legjobb eredményt elérő gyermek vetélkedően vesz részt, amelynek helyszíne a Pest Megyei Könyvtár lesz. Ezzel egy időben kiállítás is rendezünk a tíz legjobb pályázó füzetéből, amelyet azután eljuttatunk a konzorcium minden helyszínére.

A Rejtélyek és rejtélyek a matematikában a gyermekek kombinatorikai, logikai készségét próbára tevő, vidám hangvételű, illusztrált feladatokat tartalmazó számítógépes program a tanulók tudására és kíváncsiságára apellál. A program célja játékos feladatok révén a matematikai látásmód, a gondolkodás fejlesztése, könyvtári tájékoztató eszközök használatának gyakoroltatása, digitális kompetenciák megszerzése, fejlesztése. Célcsoport: 9-11 és 12-14 éves tanulók; időtartama 12 hónap. A programban való részvétel feltétele könyvtári tagság és személyes regisztrálás a könyvtárban. Havonta a könyvtárak honlapján megtalálható új feladatokban a gyermekek kedvenc meseszereplői, híres irodalmi, történelmi személyek jelennek meg. A részfeladatok megoldását egy-egy gyermek- és ifjúsági könyvre való visszaemlékezés vagy az ezek újbóli kézbevétele segíti, tehát a feladatok a korosztály irodalmi ismereteire is építenek (pl.: Kipling A dzsungel könyve című művéhez kapcsolódó feladat: A dzsungel mélyén él egy különleges folyondár. Minden másodpercben öt új ágat növeszt, és öt másodperc alatt ötven métert nő felfelé. Hány új ágat növeszt a folyondár száz méter növekedés alatt?). A gyermekek önállóan végzik a számítógépes feladatok megoldását, a program csak helyes eredmény megadásával és valamennyi feladat megoldásával engedi a továbblépést, így készíteti a gyerekeket a teljesség elérésére. A program végén korosztályonként a három-három legjobb eredményt elérő gyermek ajándékot kap.

A Diótörő-fejtörő ugyancsak 12 hónapos, számítógépes zenei program. A résztvevők zenei alapismereteit fejleszti játékos formában. Célja a zene és az irodalom összekapcsolása, könyvtári kézikönyvek használatára való készítetés és a számítógépes ismeretek elmélyítése. A célcsoport: 10-14 éves tanulók. A programban való részvétel feltétele itt is a könyvtári tagság és a személyes regisztrálás. A program alapja, hogy a Diótörő című mesebalett segítségével sajátítsanak el a tanulók ritmikai, dallamírási ismereteket. A számítógépes program lehetővé teszi az önellenőrzést. Mivel a Diótörő formája szvit - táncbetétek sorozata - így a program is fokozatosságon alapul, ez biztosítja a mű alapos megértését. A feladatsor végére a gyermekek megismerik a mesét, a szereplőket, a táncokat, azok karakterét, a ritmikai játékok segítségével

a táncok ritmusképletét. A "csomag" zenetörténetet is tartalmaz, így a résztvevők Csajkovszkij életével és más műveivel is ismerkednek. A programsorozatot zenei vetélkedő zárja (konzorciumi tagonként három fő részvételével), ahol az egész évi feladatok megoldását kérjük számon zenefelismeréssel együtt. Az első három helyezett jegyet kap a Diótörő karácsonyi előadására az Operaházba.

Az informális tanulást segítő negyedik programunk az eddigiektől eltérően nem kötődik tantárgyakhoz, és csak egy helyszínen valósul meg, a projekthez partnerként kapcsolódó leányfalui könyvtárban.

A Helytörténet és idegenforgalom Leányfalun című program célja a 12-16 éves korú gyermekek helyismereti tudásának megalapozása könyvtári helytörténeti dokumentumokkal úgy, hogy alkalmassá tegye a résztvevőket a régió egyik központi jelentőségű fejlesztési területének, az idegenforgalomnak az értésére, majd művelésére, és jártasságok szerzésére a helytörténeti kutatásban. Az egyéni képességfejlesztésen túl az együttműködési kompetenciák fejlesztése, a tudatos könyvtárhasználat megismertetése és megszerettetése is feladata a projektnek. A programgazdák olyan helytörténeti és idegenforgalmi tematikát dolgoztak ki, amely adaptálható lesz a konzorciumi tagok számára, később pedig szélesebb körben is, a szerzői jogok rendezése után. A foglalkozások tíz hónapon át tartanak; többek között tartalmaznak helytörténeti forrástanulmányozást, alapvető pénzügyi ismereteket, idegenforgalmi témájú német és angol nyelvi tréninget, kommunikációs és idegenvezetési gyakorlatot. A színes, érdekes sorozat időben már a felénél tart, nagy érdeklődésre számottartóan.

Az olvasóvá nevelés témájában kidolgozott harmadik nehéz és izgalmas területe pályázatunknak a Hátrányos helyzetűek kedvezőbb szituációba kerülésének előmozdítását megvalósító teendőkhöz kidolgozott projekt. Erre a munkára a konzorcium egy-egy intézménye vállalkozott, ahol erre legnagyobb szükség volt, vagy ahol jelentős számú hátrányos helyzetű csoport vagy szakosodott iskola van. Így került sor Érden a Csuka Zoltán Városi Könyvtárban a Hátrányos helyzetű gyermekek művészeti nevelése című projekt kidolgozására és megvalósítására, ennek kifutási ideje hat hónap. Az elsősorban értelmileg sérült és roma, 16 éven aluli diákok számára készült foglalkozássorozat komplex módon használja fel a könyvtár ún. hagyományos és nem hagyományos dokumentumait (könyv, zenei dokumentum, játékfilm, hangoskönyv). A felzárkóztatás során a társadalmi integráció elősegítését megcélözva megismertetik a diákokkal a könyvtár által nyújtott széles körű lehetőségeket, a pozitív élményeken keresztül tudatosodik bennük, hogy a könyvtár, a könyvtáros segítőjük lehet mindennapjaikban is. A foglalkozások építenek a gyermekek természetes adottságára, képességeikre (ritmusérzék, színvilág, zenei érzékenység), és teret adnak gyakorlati kézműves játékoknak is. A zenei és irodalmi anyagok használata során a résztvevők élményekhez jutnak, így elérjük azt, hogy ne csak a "kötelező" érzése kapcsolódjék bennük az olvasáshoz, a kottához.

A foglalkozások segédleteinek nyomdai úton történő megjelentetése után a megyében adaptálható lesz a program, a többszöri megvalósítás egyértelműen növelheti a hátrányok leküzdését megyeszerte.

A gödöllői Damjanich János Általános Iskola halmozottan hátrányos helyzetű, diszlexiás tanulók számára öt számítógépen működteti Varázsbetű című programját. Négy gödöllői általános iskola vesz részt a programban húsz hónapon keresztül, heti két alkalommal, kétórás időtartamban működik az olvasásfejlesztő számítógépes program.

Jelnyelvi tanfolyamot rendezünk a konzorcium könyvtárosai számára két helyszínen, de valamennyi könyvtára számára. A siketek mind a társadalomban, mind a kulturális intézményekben súlyos hátránnyal küzdenek, nehezen illeszkednek be. Szeretnénk elérni,

hogy a konzorcium helyszínein lévő könyvtárakban a könyvtárosok könnyebben kommunikáljanak a siketekkel, segítségükre lehessenek olvasmányaik kiválasztásában, feladataik megoldásában.

A beilleszkedés segítségét célzó, különleges sorozatra készül a váci Katona Lajos Városi Könyvtár Siketek és hallók egymás között címmel hat témában, hat alkalommal hirdetnek találkozót, programot. Ehhez jó kiindulási pont, illetve intézmény a Vácott működő Siketnéma Intézet és Iskola. A rendezvények minden esetben egyszerre szólnak siketekhez és hallókhöz, a résztvevők többszöri találkozója reményeink szerint segíti a siketek beilleszkedését és könyvtárhoz kapcsolódását. A megvalósítást a tervek szerint profi jeltolmácsok mellett a tanfolyamon végzett könyvtáros kollégák is segítik.

A harmadánál-felénél tartó programjaink mindegyikére pozitív visszacsatolást kaptunk, ami lendületet ad a további megvalósításhoz. Természetesen pályázatunk kötelező és választott elemei kapcsán szól még sok egyébről, ezekről később, újabb dolgozatban szeretnénk hírt adni.